

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ-I

Öğr. Gör. Dr. Mustafa ZENGİNBAŞ

DERSİN AMACI

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi dersinin temel amacı, Yüksek Öğretim Kurulu'nun ortaya koyduğu esaslar çerçevesinde şu şekilde ifade edilebilir:

- “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” hakkında bilgiler vererek; “Türk Bağımsızlık Savaşını”, “Atatürk İnkılâplarını” ve Atatürkçü Düşünce Sistemini” nesillere aktarmak.
- Türkiye Cumhuriyeti devleti ve rejiminin dayandığı temelleri anlatmak ve açıklamak.
- Bu değerler etrafında şekillenmiş bir hayat bakışı ve bilinç oluşturmaya çalışmak.
- Bu doğrultuda Türk gençliğini; ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütünlük içinde ulusal hedefler etrafında birleştirmek.

DERSİN ÜNİVERSİTE EĞİTİM SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

Yeni Türk Devleti'nin kuruluşu ardından, yakın dönemde milletimizin karşılaştığı zorlukların ve yaşadığı sosyal ve siyasal gelişim aşamalarının genç nesillere öğretilmesi amaçlanmıştır. Tarihî gelişmelerin farkındalığına varmak ve yeni değerlerin benimsenmesini hızlandırmak amacıyla ilk olarak 1925 yılında Ankara Adliye Mektebi'nde "İhtilâller Tarihi" adlı derste Türk İnkılâbı hakkında da bilgiler verilmeye başlanmıştır. Ardından 1933 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde "Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü" kurulmuş ve "Türk İnkılâp Tarihi Dersleri" sistemli şekilde sunulmaya başlanmıştır.

Daha sonra 1942'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi bünyesinde kurulan "Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü" bu dersin yurt sathında yürütülüşü sorumluluğunu üstlenmiş ve "İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi" adı altında ders bütün fakülte ve yüksekokullarda okutulmaya başlanmıştır.

27 Mayıs 1960 askerî darbesinden sonra dersin adı "Türk Devrim Tarihi" olarak değiştirilmiş, bütün fakültelerde iki yarıyıl okutulması kararlaştırılmıştır. 12 Eylül 1980 askerî darbesi ardından da dersin adı önce "Türk İnkılâp Tarihi" şeklini almış; ülke üniversitelerinin bağlı olduğu "YÖK Kanunu"nun çıkarılmasından sonra ise "Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi" adı altında ve yeni bir müfredat programı çerçevesinde yürütülmeye başlanmıştır.

Günümüzde de genel uygulama olarak bir yıl ve iki dönem halinde bu ders ülkenin tüm üniversitelerinde yürütülmektedir.

KAVRAM BİLGİSİ

DERS İÇERİĞİNDE KULLANILAN ÇEŞİTLİ KAVRAMLAR, ANLAMLARI VE
ÖZELLİKLERİ

İNKILÂP

İnkılâp kelimesi, Arapça kökenli bir kelime olup “değişme, bir halden başka bir hale dönüşme” anlamına gelmektedir.

İnkılâp, köklü bir yeniliği ifade eder ve toplum hayatı ve devlet yapısında kısa sürede meydana getirilen değişikliklerdir. Mevcut sistemin yerine daha ileri, çağdaş ve toplumu müreffeh kılacak modern bir sistem getirilmesidir.

İnkılâp, sosyal hayatta ve müesseselerde köklü bir değişimdir.

Bu değişim genel anlamda inkılâbın ana hedefine uygun bir gelişme şeklinde gerçekleşir. Türkçe sözlüğe göre inkılâp, “çok kısa zaman içinde meydana gelen köklü ve önemli değişiklik” anlamına gelmektedir.

ÇEŞİTLİ KAVRAMLAR

İnkılâp, evrim, tekâmül, ıslahat, tanzimat, hükümet darbesi gibi kavramlardan farklı anlamlar ifade eder.

İhtilâl

Arapça bir kelimedir. Kavram “düzeni değiştirmek üzere zor kullanılarak yapılan geniş halk hareketi “ anlamına gelmektedir. İhtilâl, bir devletin var olan siyasî düzenini ortadan kaldırmak için, hukuk kurallarına başvurmadan, zor kullanarak yapılan geniş bir harekettir. Genellikle, halk arasındaki siyasî, sosyal ve ekonomik dengesizliklerin büyümesi sonucunda meydana gelir. İhtilâl, mevcut düzeni yıkma olayıdır ve inkılâbın eylem safhasıdır. Bu yönüyle inkılâp, kavram olarak ihtilalden daha geniş ve daha köklü bir değişimi ifade etmektedir

Devrim

Kelime Fransızca “révolution” kelimesinin karşılığı olarak Türkçedeki “devirmek” kökünden türetilmiştir. Devrim, sadece siyasal anlamda düşünüldüğü zaman “ihtilal”; toplumsal, ekonomik ve siyasal bağlamda düşünüldüğünde ise “inkılâp” karşılığıdır. Bu yönüyle bazen “ihtilâl” ve “inkılâp” kavramlarının karşılığı olarak da kullanılabilir. İktidarın kökeninde, yani dayandığı güçlerde değişiklik yapmayan siyasal olaylar, bu anlamda devrim sayılamaz. İsyan, iç savaş, hükümet darbesi gibi farklı nitelikte olan olayların devrim ile karıştırılmaması gerekir.

Tanzimat

Bu kelime de Arapçadan dilimize geçmiştir. Sözcük anlamı "Tanzim etmek, düzene sokmak, düzenlemeler, reformlar" demektir. Yönetimsel işlerin düzeltilmesi amacıyla alınan önlemlerin ve yapılan uygulamaların tümüdür. Tanzimât, Osmanlı Devleti'nde 1839 yılında Tanzimât Fermânı olarak bilinen Gülhane Hatt-ı Şerifi'nin okunmasıyla başlayan modernleşme ve yenileşme döneminin adıdır. Sultan Abdülmecit zamanında, yönetimi iyileştirme tasarısı olarak başlayan bu hamle ülkede önemli bir değişimi başlatmış ve 1876'da Meşrutiyet'in ilanını beraberinde getirmiştir. Osmanlı tarihinde 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilan edilmesiyle başlayıp 1876'da Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen döneme Tanzimat Dönemi adı verilir.

Islahat

Arapçadan dilimize geçen ve "ıslah" kelimesinin çoğulu olan "ıslahat" kelimesi, eksikleri giderme, düzeltmeler, iyileştirmeler, yoluna koymalar anlamındadır. Batı dillerindeki karşılığı "reform"dur. Islahatta, inkılâpdan farklı olarak yeni bir unsur getirme yoktur. Mevcut düzen korunurken, düzenin aksayan yönlerinin düzeltilmesi için çaba sarf edilir. Osmanlı Devleti'nde 1856 yılında çıkarılan "Islahat Fermanı" ile gerçekleştirilmeye çalışılan hamleler ya da Padişah II. Osman'ın düzeni bozulan orduyu ıslaha çalışması bu alanda örnekler olarak gösterilebilir.

KAVRAMLAR

Monarşi: “Monarşi” sözcüğü Türkçeye Fransızca “Monarchie” kelimesinden girmiştir. Kelime etimolojik olarak, “tek kişinin yönetimi” anlamına gelmektedir. Siyasal gücün bir tek kişinin elinde bulunduğu ve yönetimin genellikle kalıt yoluyla aile bireylerine geçtiği devlet biçimidir.

Oligarşi, küçük ve ayrıcalıklı bir grubun iktidarda olduğu yönetim şeklidir.

Oligarşi: Ülke yönetiminin küçük ve ayrıcalıklı bir grubun elinde olduğu yönetim şekli biçiminde tanımlanabilir. Yönetimdeki grup siyasi, askerî, dinî veya finansal gruplar gibi ülkenin önde gelen gruplarından birisi olabilir. Oligarşinin üyesi ya da destekçisi olan kişi ya da grupları tanımlamak için "oligark" terimi kullanılır.

Meşrutiyet: Bir hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan yönetim biçimidir. Hükümdarın yetkileri anayasa ve halk oyuyla seçilen meclis tarafından kısıtlanır. Meşrutiyet kelimesi Arapçadan dilimize geçen bir kelimedir. Osmanlı Devleti'nde anayasa (Kanun-u Esasî) ve parlamenter rejim (Meclis-i Mebûsan) tartışmaları 1830'larda başlayıp 1860'larda yoğunlaşmış ve nihayet 1876 yılında Sultan II. Abdülhamit tarafından ülke meşrutî yönetime geçmiştir. Ancak dönemin şartları sebebiyle bu yönetim biçimi kısa süre sonra askıya padişah tarafından alındığı ve 1908'de yeniden ilanına gidildiği için tarihimizde I. Ve II. Meşrutiyet isimlendirmeleri yapılmaktadır.

Tarihî süreç içerisinde birçok ülkede toplumsal ve siyasal gelişimler, özellikle 18. yy. sonlarında, «meşrutî» adı verilen yeni bir tür monarşinin doğmasına yol açmıştır. Bu monarşi tipinde hükümdarın yetkileri, yazılı bir Anayasa ile tanımlanmış ve sınırlanmıştır. Mutlak monarşide tüm yetkilerin bir ömür boyu hem de miras yolu ile geçecek biçimde tek bir kişide olduğu söylenebilir. Halk tamamen yönetim dışı bırakılmıştır. Meşruti monarşide ise kralın ya da hükümdarın yetkileri kısmen paylaştırılmıştır. Ülkenin bir Anayasası vardır. Bu Anayasa ile yetkiler düzenlenmiştir. Tek kişi iktidarın sadece yürütme yetkisini elinde bulundurur.

Yargı ve Yasama organı ile yetki paylaşılmıştır.

Cumhuriyet: Ulusun egemenliğini kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı devlet biçimidir. Egemenlik hakkının belli bir kişi veya aileye ait olduğu monarşi ve oligarşi kavramlarının karşıtıdır. Arapça kökenli bir kelimedir. Cumhuriyet kavramı genel olarak temsilî demokrasinin uygulanmasını ifade eder. Bu yönetim şeklinde Hükûmet ya da devlet başkanı, halk tarafından belli bir süre için ve belirli yetkilerle seçilir. monarşiye karşıt olarak devlet başkanının halk iradesince meşrulaştırıldığı devlet şeklidir.

Demokrasi: Pek çok tanımı yapılabilmekle birlikte, siyasal denetimin doğrudan doğruya halkın ya da düzenli aralıklarla halkın özgürce seçtiği temsilcilerin elinde bulunduğu, toplumsal ve ekonomik durumu ne olursa olsun tüm yurttaşların eşit sayıldığı yönetim biçimi olarak ifade edilebilir. Yunanca kökenli bir kelime olup dilimize Fransızcadan geçmiştir.

Demokrasi ilk olarak Eski Yunanistan'da, şehir devletlerinde uygulanmıştır. Orta çağda demokrasinin gelişme süreci içindeki en büyük olay İngiltere'de kralın yetkilerini din adamları ve halk adına sınırlayan Magna Carta Libertatum'un (Büyük sözleşme) 1215 yılında imzalanmasıdır. 18. ve 19. yüzyıllarda demokrasi, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (1776) ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (1789) ile hızlıca yükselen bir değer haline gelmiştir. Cumhuriyet bir rejim ve demokrasi ise cumhuriyetin uygulanış şekillerinden biri olarak değerlendirilebilir.

İNKILÂBIN AŞAMALARI

İnkılâp hareketi genel olarak üç aşamada gerçekleşir:

Birinci aşamayı oluşturan fikrî cephe, cemiyette değişim fikrinin tohumlarının atıldığı ve geliştirildiği evredir. Bu evreye düşünürler, yazarlar, aydınlar katkı yaparlar ve yeni bir sosyal düzen arayışındaki fikirler doğarak halk içerisinde gelişir, yayılır, güç kazanır. Osmanlı Devletinin son dönemlerinde çeşitli aydınların yenilik ve değişim arayışları, fikirleri, Türk İnkılâbının fikrî hazırlık aşaması içerisinde gösterilebilir.

İkinci aşama, hazırlık aşamasının tamamlanmasından sonra gelen aksiyon dönemidir. Dar anlamıyla bir ihtilâli ifade eder ve bu ihtilâl başarı gösterdiği ve halkın desteğini kazandığında meşruluğa erişmiş olur. Millî Mücadele ve bu mücadele sonunda yeni bir Türk devletinin kurulmasını sağlayan gelişmeler Türk İnkılâbının aksiyon safhasını oluşturur.

Üçüncü aşama ise bozulan, yıkılan düzenin yerine yenisinin kurulması aşamasıdır. Bu yeniden kurma ile inkılâp başarılmış olur. Eskinin yerini yeni bir idare, yeni düzen ve müesseseler alır. Atatürk öncülüğünde yeni Türk devletinin kurumsallaşması yolunda atılan adımlar ve gerçekleştirilen inkılâplar Türk İnkılâbının bu aşamasını oluşturur.

TÜRK İNKILÂBİ

İnkılâp kısaca, «toplumun zamanın gereklerini karşılayamayan kurumlarını kısa bir süre içerisinde değiştirip kendini yenilemesi atılımı» olarak ifade edilebilir.

Atatürk, Türk İnkılâbını: «Türk Milletini son asırlarda geri bırakmış müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medenî icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müessese koymuş olmak» şeklinde tarif etmiştir.

Yine başka bir sözünde: «Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağımıza uygun, bütün mana ve biçimiyle medeni bir toplum haline ulaştırmaktır. İnkılaplarımızın temel prensibi budur.» demektedir.

TÜRK İNKILÂBININ ESASLARI

* Türk İnkılâbı, ileriye ve gelişmeye dönük bir manayı ifade eder. Amacı toplumun çağdaş uygarlık seviyesi içerisinde, dünyanın gelişmiş toplumları arasında yer almasını sağlamaktır. Akıl ve bilimi rehber edinerek Türk milletini ileriye taşımak, toplum ve devlet olarak güçlü ve gelişmiş bir biçimde geleceğe yürünmesini gerçekleştirmek hedefiyle gerçekleştirilmiştir.

*Bu doğrultuda Türk İnkılâbının temel hedefi, toplumsal ihtiyaçları karşılamayan ve çözüm sunmaktan uzaklaşmış kurumların yerine yeni, çağdaş ve toplum faydasına kurumlar oluşturmak, değerler yaratmak olmuştur.

OSMANLI DEVLETİNİN YAPISINA GENEL BİR BAKIŞ VE GERİLEME SEBEPLERİ

Tarihin büyük dünya devletlerinden birisi olarak altı yüz yıl yaşamış olan Osmanlı Devleti, hakimiyetin kaynağı bakımından yapılan klasik ayrıma göre, despotik olmayan mutlak bir imparatorluktu.

Uzun yaşam sürecinde bu devlet Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında geniş topraklara yayılarak hakimiyet tesis etmişti.

Ancak 16. yüzyılın sonlarından itibaren duraklama sürecine, 17. yüzyılın sonlarından itibaren de hızla topraklar kaybederek gerileme sürecine girmişti. Bu dönemde siyasî, sosyal ve ekonomik alanda yaşanan sorunlar, devlet kurumlarını hantal, işlemez ve yeni gelen çağların sorunlarına cevap üretemez hale getirmişti. Batı dünyasında yaşanan çeşitli gelişmeler, özellikle 17. yüzyıl sonlarından itibaren kuvvetler dengesini Osmanlılar aleyhine bozmuş; Batının pek çok alandaki üstünlüğü, devlet yöneticilerini dengeyi yeniden kurabilmek için çözüm yolları aramaya itmişti.

Söz konusu arayışlar Osmanlı Devleti'nde, Batı medeniyetinin ürettiği değerler ekseninde askerî, idarî, ekonomik alanlarda reformlar çağını başlatmış; 18. ve 19. yüzyıllarda karşılaşılan çeşitli aşamalar halinde önemli bir etkileşim ve değişim sürecini oluşturmuştu. Bu sürecin önemli adımları, Lale Devri ile başlayıp Tanzimat hareketi ve Meşrutiyet dönemleri ile pekişen gelişim aşamalarında görülebilir.

OSMANLI GERİLEMESİ

Osmanlı'nın gerilemesi iki ayrı başlık halinde ele alınabilir: Birincisi batıdaki yani Avrupa'daki gelişmeler; ikincisi ise bunun karşısında devletin askerî, siyasal, sosyal ve ekonomik sorunlarla karşılaşması ve iç bünyesindeki gerilemelerdir.

A- BATI DÜNYASININ YÜKSELİŞİ:

- 15. ve 16. Yüzyıllarda gerçekleşen COĞRAFİ KEŞİFLER, RÖNESANS VE REFORM
- 18. Yüzyıl Aydınlanma Dönemi SANAYİ DEVRİMİ ve FRANSIZ İHTİLÂLİ

B- GERİLEMENİN İÇ DİNAMİKLERİ

- ASKERÎ SİSTEMİN BOZULMASI; Yeniçeri Ocağının ve Tımar Sisteminin bozulması, ordunun silah teknolojisinin geri kalması, uzun süren harplerin ekonomik güçlükler çıkarması, imparatorluğun doğal sınırlarına ulaşarak güçlü rakiplerle karşılaşması ve eski zaferler çağından uzaklaşmaya başlaması, ...
- EKONOMİNİN BOZULMASI; Kapitülasyonların olumsuz etkileri, toprak sisteminin çökmesi ve tarım arazilerinin değerlendirilememesi, dış borçların yarattığı olumsuzluklar, enflasyon, savaş masrafları, rekabetçi bir sanayinin geliştirilememesi, vergi sistemindeki sorunların çözülememesi, devlet maliyesinin bozulması, ...
- YÖNETİMSEL SORUNLAR, İÇ İSYANLAR, İLMİYE SINIFINDA BOZULMALAR, TEKNOLOJİNİN GELİŞTİRİLEMEMESİ,...

COĞRAFÎ KEŞİFLER: «Yeni Dünyanın keşfi»; yeni kıta ve karaların Batılı devletler tarafından keşfedilerek sömürgeleştirilmesi; dünya ticaret yollarının değişmesi; Batılı kaşif devletlerin ekonomik alanda büyümeleri, büyük bir hammadde ve sermaye birikiminin ortaya çıkması...

RÖNESANS: «Yeniden Doğuş»; Bilim, sanat, edebiyat, gibi alanlarda büyük eser ve yapıtlar ortaya konulmaya başlaması; Matbaanın icadı ve yaygınlaşmasıyla kitabın, bilimin ve eğitimin kitleleşmeye başlaması; hümanizm akımı; pozitif düşünce; ve bütün bunların skolastik düşünceyi sarsarak Avrupa'da dünyevî alanda büyük hamleler yaratacak bir çığır açması...

REFORM: «Reformasyon hareketi» aslında Avrupa'da dinsel alanda bir gelişmeyi ve Hristiyanlık aleminde yaşanan mezhep bölünmeleriyle sonuçlanan bir süreci işaret eder. Katolik Kisisinin devlet, toplum, bilim ve sanat üzerindeki dogmatik baskısının kırılmasına yol açan bu eleştiri çağının sonunda Batı dünyası skolastik düşünceyi yıkmış, serbest düşünce çığırını açarak din dışı düşünüşün ve bilim, teknoloji, sanat gibi dünyevî pek çok alandaki gelişmelerin zeminini yaratmaya başlamıştır.

SANAYİ DEVRİMİ: Coğrafî keşifler ve sömürgecilik akımının oluşturduğu hammadde ve sermaye birikimi, Reform ve Rönesans hareketlerinin başlattığı bilimsel ve teknolojik gelişmeler Avrupa’da yeni bir gelişmeyi tetiklemiş ve sanayi devriminin yaşanmasını sağlamıştır. İlk olarak İngiltere’de başlayan ve diğer Avrupa ülkelerine yayılan bu hamle ile dünyanın üretim modeli değişmiş; tesisleşme ve makineleşme adımları ile seri üretim modeline geçilmiştir. Bu hamlenin ardından da Avrupalı sanayileşmiş ülkeler, dünyanın bu sanayii geliştirememiş coğrafyalarını, sanayi mamullerinin bağımlısı bir açık pazar haline getirmeye yönelmişler ve sömürgeciliğin ikinci aşaması başlamıştır. Bunun yanı sıra bu devrimle birlikte dünyada kentleşme ve tarımsal kesimlerden şehirlere göç; yeni toplumsal sınıflar ve görüşler, işçi sınıfı ve komünizm gibi fikir hareketleri doğmaya başlamıştır.

FRANSIZ İHTİLÂLİ: 1789’da Fransa’da mutlakiyete karşı gerçekleşen bu ihtilâl, dünya tarihinde büyük gelişmelere sebep olan bir süreci başlattı. Kişi hak ve özgürlükleri; eşitlik; adalet; hürriyet; demokrasi; liberal ve milliyetçi fikirler; ulusal ve merkezî devletler, başlayan yeni çağda dünyanın karşılaştığı dönüşüm ve değişimlerdi.